

besedo postavilo na začetek drugega dela knjige (str. 149). Bojim se namreč, da si prenekateri bralec, preden se pretolče do konca knjige, ustvari o zgodovini blejskega otoka že napačno podobo, ki je spremena beseda, če jo sploh še prebere, ne more več popraviti.

Bolj kot v prvem delu, se v drugem delu večkrat po nepotrebnem ponavljajo iste stvari, celo z istimi besedami npr. o Novakovem prizadevanju za rešitev otoške cerkve (str. 156 in 223); o nacionalizaciji otoka (str. 184 in 234); o sporu glede jurisdikcije v času kaplana Pogačarja (str. 203 in 213). Motijo pa tudi nekatere nedoslednosti, npr. različni datumi, kdaj je blejska župnija pripadla ljubljanski škofiji (str. 206, 207, 216), in ali je gubernij nasprotoval ali vztrajal pri nastavitvi duhovnika na otoku (str. 175).

Poseben čar knjige pa predstavljajo prevodi nekaterih temeljnih dokumentov, ki so povezani z zgodovino blejske župnije, npr. prevod listine z najstarejšo znano omembo blejske otoške cerkve in prošnje z dne 3. decembra 1185 (str. 150–152); listino z dne 6. oktobra 1309, s katero je patriarh Ottobonus umestil rektorja kapele sv. Marije pod blejskim gradom, Teodorja de Ramshowena (str. 195–196), ter dokumenti o nacionalizaciji blejskega otoka (234–238). Dragoceno se mi zdi tudi legendarno izročilo o blejskem otoku, ki ga je Gornik uvrstil v svojo knjigo (str. 149 in 160), literarne stvaritve (162–163) in ljudske pesmi (179–181). Morda je celo škoda, da uredništvo literarnih del ni objavilo v celoti, ker gre pač za mnogim neznanne in težko dostopne pesmi. Nemške (179–180) bi morda v tem, širši publiki namenjenem delu, morda celo kazalo prevesti v slovenščino.

Kljub naštetim pomankljivostim je knjiga vredna branja. Zato bi se ob koncu rad zahvalil župnijskemu uradu Bled in Mohorjevi družbi v Celju, da sta ta dragoceni rokopis iztrgala pozabi in ga veliko dušno ponudila v branje vsem tistim, ki jim je naša preteklost in še posebej blejski kot pri srcu.

France M. Dolinar

Sandi Sitar, Jožef Stefan : pesnik in fizik. Ob stoletnici smrti. Ljubljana, Park : 1993. 174 strani (Znameniti Slovenci).

9. januarja 1893. leta je na dunajskem osrednjem pokopališču našel svoj večni mir »profesor fizike na Dunajskem vseučilišču, ravnatelj fizikalnega zavoda, dvorni svetnik in podpredsednik Dunajske akademije znanosti dr. Josip Stefan, v prejšnjih letih tudi slovenski pisatelj« (iz nekrologa K. Glaserja v Slovanskem svetu). Sandi Sitar ugotavlja: »Kažejo (odmevi ob smrti), da se je že takoj ob smrti začel okoli slovenskega fizika nesporez, ki deloma traja še danes: o slovenskosti Jožefa Stefana in o njegovem pomenu posebej za slovenski narod« (str. 105). V obeh gornjih citatih je nakazano bistvo naloge, ki si jo je zadal avtor, ko je prevzel dolžnost, da napiše času premerno delo ob stoletnici njegove smrti. V Slovenski javnosti je Jožef Stefan, pravilneje bi bilo Štefan, znano ime zlasti zaradi odličnega inštituta, ki nosi po njem ime. Mnogi tudi vedo, da je bila omenjena oseba doma s Koroškega. Težave nastopijo takrat, ko steče pogovor o tem, ali gre dejansko za Slovence ali pa za Korošca, ki si ga Slovenci lastimo. Jožef Stefan ima to srečo, da je v mladosti dejansko »zagrešil« nekaj slovenskih pesmi. S tem mu je v tistih slovenskih krogih, ki vsakega znamenitega Slovence presojajo po dejavnem ali pasivnem odnosu do slovenske literature, odprta pot med znamenite Slovence.

Sandi Sitar se je problema lotil tako, da je Jožefa Stefana vkomponiral v slovensko znanstveno misel. Zato se je lotil najprej predhodnikov. Med njimi omenja Hermana iz Karintije iz 12. stoletja, Hvaleta, Valvasorja, Erberga, Amschla in Vego, kot naslednike pa našteva kar 22 mož, od Stefanovih sodobnikov Klemenčiča in Šubica do Blinca in Strnada. Glede avtorjevega izbora predstavilve pomembnejših slovenskih fizikov moramo posebej izpostaviti omembo Sandorja Mikole, ki je zagovarjal vendski izvor Slovencev in priključitev Prekmurcev k Madžarski. Stefanovo slovenstvo nam želi avtor prikazati predvsem z njegovim pesniškim in publicističnim delovanjem. Čeprav mu glede prvega priznavajo talent, pa je vtis pri branju pesmi, da gre bolj za običajne mladeniške »dolžnosti« kot pa za kaj resnejšega. Razgledanost na tem področju bolj dokazuje z zavzemanjem za Prešerna. Preseneča nas, da niti z besedo ne omeni izredno lepe Jarnikove poezije.

Zelo pomembna je Stefanova publicistika, zlasti z njo povezani koncepti. Tu je dejansko čutiti njegovo slovenstvo. Vztrajanje na tem področju bi Stefana uvrstilo med pomembne ustvarjalce strokovne slovenske terminologije. Tako je pri svojih Naturoznanjskih poskušanjih ugotavljal: »Stojim pred vami znabiti s celim košem nemškega znanja in s pestjo slovenskih besedi.« Zavedal se je pomena slovenske publicistike, ne le leposlovne ampak tudi strokovne. Ta bi na eni strani dvigala splošno izobrazbo med Slovenci, na drugi pa bi mednje vračala že odtujene strokovnjake. Stefanovo razumevanje takratnega slovenskega trenutka kaže tudi njegov odnos do Vertovčeve Kmetijske kemije, Zalokarjevega Umnega kmetovanja in ustreznih sestavkov v Novicah. Ni bil edini, ki je zagovarjal taka stališča, dejstvo pa je, da zaradi Levstika in še nekaterih ta koncept ni dobil ustreznega prostora. Stefan je leta 1858 objavil svojo zadnjo slovensko pesem, naslednje leto zadnji članek. Da bi ga predvsem Levstikova nestrpnost izrinila iz dotakratnega delovanja na slovstvenem polju, se nam ne zdi v celoti zadovoljiv argument. Ne pozabimo, da se je v tistih letih poslavljajal od slovenstva nedvomno tudi velik znanstvenik Karel Dežman, pa znameniti pravnik Josip Kranjc in še bi lahko koga našli. Nenazadnje tudi Fran Miklošič ni bil več pripravljen stati v prvih vrstah Slovencev. Bolj se nam zdi verjetno, da v takratni slovenski družbi, kjer sta prvo besedo dobivali politika in literatura, ni več našel pravih motivov za svoje delovanje. Želel je postati znanstvenik in temu ustrežno je uredil tudi osebno in javno življenje.

10. decembra 1857 je imel Jožef Stefan predavanje na dunajski akademiji znanosti. Po tem uspešnem dogodku je v svoj dnevnik slovensko zapisal: »Vsi me vabijo, da bi delal z njimi, pa še nobeden mi ni

rekel, da bi jedel ž njim. « Sklepi iz te misli so logični in mogoče tudi razlagajo, zakaj je zapustil nekatera dotedanja pota. Očitno se je zavedal, da mu talent vsi priznavajo. Intenzivno je začel delati, kariera se je začela bliskovito odvijati: 1860. je postal dopisni član akademije znanosti, tri leta kasneje najmlajši redni profesor na univerzi, 1865. redni član akademije in naslednje leto direktor fizikalnega inštituta. 1879. leta je z odkritjem novega fizikalnega zakona o sevanju toplote, ki narašča s četrto potenco temperature, dosegel enega vrhov svojega znanstvenega dela. Ker je kasneje ta zakon teoretično obdelal njegov graški kolega Boltzmann, ki ga je tudi nasledil na Dunaju, se imenuje po obeh. V zadnjih dveh desetletjih svojega življenja se je koroški fizik največ ukvarjal z elektriko. Postal je znanstveni vodja velike elektrotehniške razstave na Dunaju, ki je bila 1883. leta. Pokazal je, da ge ne zanimajo samo temeljne raziskave ampak tudi njihova praktična uporaba.

Iz podatkov, ki jih navaja Sitar, je razvidno, da Jožef Stefan za biografe ni najbolj zaželjena osebnost. Bil je dokaj vase zaprt in nekomunikativen človek, ki je bil sposoben več dni preživeti v stavbi, kjer sta bila laboratorij in stanovanje, ne da bi stopil na zrak. Veliko je mogoče povedati o njegovem delu, malo o njem kot osebnosti. Še največ povedo o njem pesmi. Avtor knjige je te probleme skušal rešiti z omenjanjem nekaterih dogodkov, ki so spreminjali takratni svet. Vprašanje obstaja, koliko jih je Stefan registriral!

Biografiji o našem znamenitem fiziku je Sandi Sitar dodal tudi kratko predstavitev ljubljanskega inštituta, ki nosi njegovo ime. Na podlagi nekaterih navedenih podatkov se ponovno zastavlja vprašanje diskusije o jugoslovanskih željah po lastni atomski bombi, ki je bila pred nekaj leti dokaj živahna. Knjigi je dodan tudi seznam pomembnih dogodkov v času Stefanovega življenja, seznam literarnih in strokovnih del, virov in literature ter povzetka v angleškem in nemškem jeziku. Delo je bogato ilustrirano. Na koncu se zastavlja vprašanje, kako je Sitar rešil zastavljene naloge. Najboljši odgovor nam bi dal sam, saj najbolje ve, v čem ni uspel. Tehniki bi verjetno pričakovali nekoliko več opisov Stefanovega neposrednega dela, vendar bi moral v tem primeru napisati knjigo nekdo izmed njegovih »nadaljevalcev«. Mi, navadni zemljani, smo s tem delom knjige lahko zadovoljni. Povsem je gotovo, da ne more biti več dvoma o njegovi slovenskosti. Zanimiva je Sitarjeva ugotovitev, da si ta problem zastavljajo samo Slovenci, kar kaže na nekaj prirojen občutek manjvrednosti pri nekaterih posameznikih. Upati je, da bo prikazana knjiga našla ustrezen odmev tudi v učbenikih in sintetičnih pregledih slovenske zgodovine. Zaradi veličine in pomena njegova dela kot tudi dokaj zapletene osebnosti je pričakovati, da se bo Jožefa Stefana še kdo lotil. Če bo želel preseči Sitarjevo knjigo, bo moral imeti na razpolago veliko več časa in denarja.

Stane Granda

Tomaz Simčič, Andrej Gosar, krščanstvo in socialno gibanje. Ljubljana : Slovenec, 1992. 154 strani.

Slovenski historiografiji je uspelo tisto, za kar so si kultura in še nekatere znanosti desetletja zaman prizadevale: enotnost slovenskega prostora ne glede na državne meje. Tisto kar nastaja v ekonomski in politični emigraciji in zamejstvu, se lepo dopolnjuje z domačo produkcijo. Zato so politični emigranti napisali dela o Rožmanu, Kreku, . . . koroški Slovenci imajo največje specialiste za Kreka in Korošca, Rim premore največjega strokovnjaka za Ušeničnika, Trst se je pridružil s strokovnjakom za Gosarja. Domači strokovnjaki se morajo, zato, ker živijo v matici, ukvarjati z »velikimi« temami. Če kdo pod tem razume nenevarne, je to njegov problem. Če bi gornje stavke pisali pred nekaj leti, bi bila to ena izmed oblik norčevanja iz politične demokracije in znanstvene svobode v takratni državi ali pa skrajni cinizem. Danes predstavljajo ta dejstva neprijetno lastno podobo našemu zgodovinoписju v zrcalu časa. Neverjetno je, kako težko se vleče iz spon preteklosti. Počasi se nam poraja občutek, da so bili le še gozdarji bolj spolitizirani. Grehi so jasno razvidni, le grešnik noče nihče biti. Koliko neodpušljivega mencanja je bilo ob prelomu z Jugoslavijo! Za mnoge grehe slovenskega zgodovinoписja naj bi bili krivi nekateri posamezniki, ki so že deset in več let mrtvi. Če bi bilo to res, bi se v zadnjih letih kaj spremenilo, pa se skoraj ni. Počasi bo treba nehati obrekovati tiste, ki se ne morejo več braniti, in priznati, da ni krivih in nekrivih, ampak so le bolj ali manj krivi. Velik del slovenskega zgodovinoписja silno bolega, ob častnih izjemah, na oportunitizmu in želji po neskončnem ugajanju oblastem. »Oni okom, mi skokom!« Ker mnogim ni jasno, ali bo novi politični sistem ostal in se prejšnji ne bo prej ali slej vrnil, veje do njega mrzel piš poklice nezaupljivosti in distance. Državljeni Slovenije so pričakovali, da bodo zvedeli za resnico o preteklosti, zgodovinarji pa . . . ? Prejšnji politiki zelo dobro vedo kaj govorijo, ko pravijo »Resnico« naj ugotovijo pravi zgodovinarji? » Ker »pravi« čakajo na »neprave« in obratno, začenja počasi že zaudarjati.

Delo Tomaža Simčiča potrebuje gornji uvod, ker drugače ne bi bilo razumljivo, zakaj je bilo o Andreju Gosarju v oficialni slovenski historiografiji tako malo napisanega. Res je sicer, da smo v historičnem seminarju v šestdesetih letih bili večkrat vzpodbujani, naj beremo njegova dela, saj je izredno »interesanten« mislec. Taka oznaka ni bila negativna, nakazovala je politično »problematicnost«, kot se je takrat reklo nevarnim zadevam. Imeli smo občutek, da tudi samemu profesorju ni bilo najbolj jasno, kam naj bi Gosarja uvrstili. Zdi se, da je bila v podobni zadregi tudi povojna slovenska politika. Primerjava njegove usode s Šolarjevo nas v tem potrjuje.

Obseg Simčičevega dela, njegova razdelitev in formulacije posameznih podpoglavij, mogoče bi lahko rekli celo gesel, kažejo, da je imel avtor zelo jasn cilj. Delo ni problemsko, teži k jasnemu in enostavnemu predstavljanju Gosarjevega življenja in dela. Ne umika se za razne verbalne akrobacije ali v filozofsko-sociološko izmikanje bistvu. Avtor želi biti vselej jassen in nedvoumen. Za tak način dela je potrebno ogromno znanje in študija. Zahtevnejši bralec bo zato natančneje prebiral opombe. Med citi-